

Um *ruðul* og *ruðuleika*

fróðskapur
"READ & UNDERSTAND BY CREATING"
Fróðskaparrit 71 (2025): 83-92
©The Author(s) 2025 Open
Access under Creative
Commons by Attribution
License. Use, distribution and
reproduction are unrestricted.
Authors and original publication
must be credited.
www.frodskapur.fo/

About the words *ruðul* and *ruðuleiki* 'chaos'

Jógvan í Lon Jacobsen¹, dr. philos, professari, Føroyamálsdeildin,
Fróðskaparsetur Føroya

Abstract

This article is about the origin and meaning of the word *ruðul*. The word is only known from the song *Sildavalsurin*, which is a well-known Faroese party song written by Poul Arni Joensen (1920-2011) and Oskar Hermannsen (1920-1995) in the 1950s. The meaning is 'chaos'. Here the view is put forward that the authors have made the word for the occasion. The first part of the composition *ruðuleiki* will also be discussed, and the conclusion is that *ruðuleiki* is probably composed of *ruðul+leiki* and should therefore have two *ls*. The verbs *ryðja* and *hrynja* will also be briefly discussed.

Úrtak

Henda grein snýr seg um uppruna og merking av orðinum *ruðul*. Orðið er bara kent úr *Sildavalsinum*, sum er ein vælkendur føroyskur veitslusangur eftir Poul Arna Joensen (1920-2011) og Oskar Hermannsen (1920-1995) frá 1950'unum. Merkingin er 'ruðuleiki, hurlivasi'. Her verður tann áskoðan sett fram, at høvundarnir hava gjørt orðið til høvið. Eisini verður fyrri liður í samansetingini *ruðuleiki* umrøddur, og niðurstøðan er, at *ruðuleiki* helst er sett saman av *ruðul+leiki* og skal tí hava tvey *l*. Eisini verða sagnorðini *ryðja* og *hrynja* stutt umrødd.

Keywords: Linguistics, Faroese, etymology, spelling.

Leitorð: Málfrøði, føroyskt, upprunafrøði, stavseting.

¹ T-postur: jogvanlj@setur.fo

Evni og endamál

Í hesi grein verður ljós varpað á orðini *ruðul* og *ruðuleika* við einum slanki til sagnorðini *ryðja* og *hrynja*. Orðið *ruðul* er bara kent úr einans keldu, nevniliga *Sildavalsinum*, sum er ein vælkendur veitslusangur; hinvegin er *ruðuleiki* vanligt orð bæði í føroyskum skrift- og talumáli. Tvinnanda endamál eru við greinini. Annað endamálið er ein roynd at føra prógv fyri, at *ruðul* er eitt heimagjørt orð frá 1950'unum, sum er gjørt burtur úr *ruðuleika*, og sum tí er at rokna sum ein stytt útgáva av *ruðuleika*. Hitt endamálið er at umrøða orðliðin *ruðu* í samansetingini *ruðuleiki*. Hvat orð er hetta, hvat merkir tað, hvussu skal tað stavast o.s.fr.?

Í greinini verður roynt at finna upprunan til *ruðul* og *ruðuleika* við at leita í føroyskum, íslenskum, norrønum og norskskum² orðabókum. Eisini verður leitað í tekstasøvnnum og orðasøvnnum eftir orðaformum, sum líkjast í sniði og merking. Fyrirspurningar hava verið sendir íslenskum málfrøðingum um tvey orð, sum líkjast tí føroyska orðinum, nevniliga *ruða* og *ruðull*. Tilvísingin til orðið *roll* í norn er úr javnlíkametingini.

Orsøkin til áhugan fyri *ruðuleikanum* var, at tann 22. mai 2024 kom eitt teldubræv frá einum manni, sum spurdi, hví *ruðuleiki* bara hevur eitt *l*. Hann helt, at *ruðul* í *Sildavalsinum* mátti vera fyrri liður í *ruðuleika*, sum tí átti at stavast *ruðulleiki*. Tað kann hann hava rætt í, tí tað er einki, ið beinleiðis talar ímóti, at *ruðul* kann vera fyrri liður í *ruðuleika*. Hinvegin er tað neyvan trúligt, at tað føroyska orðið *ruðul* er lán av tí íslenska orðinum *ruðull*, tí *ruðull* er at kalla eitt ókent orð í íslenskum nútíðarmáli. Kortini er talan uttan iva um somu rót og sama søguliga uppruna. Spurningurin er áhugaverdur, og hann var orsøkin til hesa grein.

Keldur

Ruðul er eitt gátuført orð. Tað finst ikki í føroyskum orðabókum, hvørki í nýggjari ella eldri orðabókum. Jens Chr. Svabo (1746–1824) hevur tað ikki í *Dictionarium Færoense* (tey elstu handritini eru frá 1770'unum). Heldur ikki finst *ruðul* í teirri óprentaðu orðabókini *Lexicon Færoense* (1877–1888) eftir Svend Grundtvig og Jørgen Bloch. [Orðaseðlasavnið á Føroyamálsdeildini](#) hevði einki dømi um *ruðul*, tá ið fyrirspurningurin um *ruðuleika* kom í mai 2024. Í teimum báðum talgildu føroysku tekstasøvnunum, sum eru brúkt til hesa grein, [Teldni](#) og [Korp](#), kemur *ruðul* tríggar ferðir fyri, har øll dømini eru úr somu keldu, *Sildavalsinum*. Eingin av teimum 24 orðabókunum á <https://sprotin.fo> hevur orðið *ruðul* (funkan “Leita í frágreiðing” gav heldur einki úrslit).

Hinvegin er *ruðuleiki* eftir øllum at døma eitt gamalt orð í føroyskum. Svabo hevur orðið við í síni orðabók, *Dictionarium Færoense*, har hann stavar tað *ruðlajki*, sum er í góðum samsvari við hansara ljóðrættu stavseting. Svabo lýsir

² *Nornskt* sipar til tað nú útdeyða norrøna málið í Hetlandi og Orknoyggjum.

ruðuleika við hesum orðum: ‘Urede, sammenviklet Tøj, res intricata, confusio’. Svabo hevur eisini eitt annað orð við somu merking, og tað er *ruðuvasi*, sum hann stavar *ruivēasi*. Merkingin av *ruðuvasa* er ‘indviklet Tøj, sammenslængt Tøj, Klynge, sammenviklet Bylt, res conglomerata et implicita, globus rerum convolutarum; sarcina’. Tann danska lýsingin av *ruðuleika* og *ruðuvasa* er ein fløkja av samanvavdum klæðum, meðan tann latínska skilmarkingin er ein fløkja av ymsum tingum (ikki avmarkað til klæðir). Í føroyskum orðabókum eru nógv dømi um *ruðuleika* (<https://sprotin.fo>).

Í íslenskum er eitt sjáldsamt orð *ruðull* ‘stór rúgva’, sum finst í orðasambandinum í *ruðlum* ‘í stórum tali’. Hetta orðið er ikki at finna í teimum nýggjari íslensku orðabókunum, hvørki í *Islex-orðabókini* ella í teirri íslensku *Núttímamálsorðabókini* (<https://málið.is>), og tað bendir á, at orðið er sjáldsamt í vanligum íslenskum gerandismáli. Hinvegin finst tað í teirri gomlu *Íslensk-donsku orðabókini* eftir Sigfús Blöndal (1920-24) og í *Íslensku orðsifjabókini* eftir Ásgeir Blöndal Magnússon (1989) (<https://ordsifjar.arnastofnun.is>). Skilmarkingarnar í hesum báðum orðabókum líkjast nógv:

Íslensk-donsk orðabók (Sigfús Blöndal, 1920-24):

ruðull (-uls, -lar) m. **1.** (*malarhrúga*) Grus ved nedfaldne Bygninger. — **2.** (*ruðill*) Grovhövl, Ruhövl, Skrubhövl. — **3.** í *ruðlum*, i Massevis.

Íslensk orðsifjabók (Ásgeir Blöndal Magnússon, 1989):

ruðull ‘malarhrúga; grófur hefill; allmikið af e-u’: í *ruðlum* ‘í miklum mæli’. Sk. *ryðja* og *ruðill*, haft bæði um ‘e-ð sem ryður’ og ‘e-ð sem rutt er (saman)’. Sjá *ruðill* og *ryðja*.

Í *Orðsifjabókini* her omanfyri stendur, at *ruðull* bæði kann merkja ‘tað, sum ruddar’ (ísl. ‘e-ð sem ryður’) og ‘tað, sum er ruddað (saman)’ (ísl. ‘e-ð sem rutt er (saman)’). Tann fyrri merkingin sipar til gerðina við ruddingini, meðan tann seinna merkingin sipar til úrslitið av ruddingini (sum kann vera ein rúgva av óruddi).

Tað er væl hugsandi, at orðið *roll*, sum finst í tí gamla norrøna málinum í Hetlandi, norn, er sama orð sum *ruðul* (meira um tað niðanfyri).

Ruðul

Tað føroyska orðið *ruðul* er bara at finna í *Sildavalsinum*, einum vælkendum føroyskum veitslusangi, sum er yrktur fyrst í 1950’unum³. *Ruðul* er tí eitt hapax legomenon, sum bert er at finna í hesi einu kelduni. Reglan, sum *ruðul* kemur fyri í, ljóðar soleiðis: *har er bert ruðul og eingin kós*. Samanhangurin, sum henda

³ Í *Dagblaðnum* 20. desember 1952 stendur, at *Sildavalsurin* var lagdur inn sum leyst blað í jólabókina *Følv* 1952 (sí tidarrit.fo). Poul Arni Joensen og Oskar Hermannsen vóru ritstjórar á Følvi. Tórður Johannesarson skal hava tøkk fyri upplýsingarnar.

reglan er tikin úr, lýsir hurlivasan umborð á einum sildabáti, sum hefur rokast á sildafeltinum, og sum nú siglir inn. Tað er leygarkvøld, og menn eru væl hýrdir; teir syngja og dansa og spæla upp á harmoniku. Samteksturin avdúkar, at *ruðul* merkir ‘ruðuleiki’.

Sangin hava Poul Arni Joensen (1920-2011) og Oskar Hermannsen (1920-1995) yrkt. Tá ið vit bara hava eina keldu til hetta orðið, er tað ikki óhugsandi, at yrkjararnir hava gjørt orðið sjálvir. Um so er, hava teir gjørt tað burtur úr *ruðuleika*, og orsøkin hefur ivaleyst verið, at orðið skuldi passa til rytmana og lagið í sanginum. Hesin móguleikin er trúligur, tí at orðið er hvørki at finna í tíðini undan ella eftir *Sildavalsin*. Ein annar móguleiki er sjálvandi, at *ruðul* kann vera eitt gamalt orð í føroyskum, sum av onkrari grund ikki er skrásett og tí ikki komið við í orðabøkur. Hesin móguleikin fær stuðul úr tí íslenska orðinum *ruðull* (sí omanfyri). Merkingarlíga líkjast *ruðul* og *ruðull*, tí ein hurlivasi kann síggja út sum ein stór rúgva, og ein stór rúgva kann sipa til ein hurlivasa. Tað, sum hinvegin kann benda á, at *ruðul* ikki er eitt lán úr íslenskum, er, at *ruðull* er so sjáldsamt í íslenskum, at ein íslenskur málfrøðingur, sum varð spurður um hetta orðið, kendi tað ikki. Tá ið *ruðull* ikki er eitt livandi orð í íslenskum nútíðarmáli, er tað ósannlíkt, at tað kann vera eitt tøkuroð úr íslenskum, sum er at finna í føroyskum í 1950’unum. Tó kann nevast, at Oskar Hermannsen arbeiddi í Íslandi eina tíð og dugdi væl íslenskt og kann tá hava hoyrt orðið, men tað er neyvan soleiðis, tað hongur saman.

Í norn finst orðið *roll* við eini merking, ið liggur tætt upp at orðinum *ruðul*. Jakob Jakobsen gevur hesa lýsing av orðinum *roll* í teirri upprunafrøðiligu hetlendsku orðabókini – tó uttan at vísa til tað føroyska orðið *ruðuleika*: ‘uordentlig og sjusket ting eller masse; noget, som er meget dårligt og skødesløst gjort’ (Jakobsen 1921). Henda skilmarkingin minnir um hana hjá Jens Chr. Svabo av *ruðuleika* og *ruðuvasa*, sum er nevnd omanfyri (‘urede, sammenslængt Tøj’ o.s.fr.). Áhugavert er eisini, at orðið *masse* gongur aftur í skilmarkingunum hjá Jakobi Jakobsen og Sigfúsi Blöndal (Jakobsen brúkar orðið *masse* og Sigfús Blöndal brúkar *i Massevis*). Merkingin er ein rúgva av óruddi, sum liggur hurlað saman.

Tað er einki, sum bendir á, at *ruðul* hefur rót í livandi føroyskum talumáli, tí um so var, høvdu vit væntað at hoyrt orðið í brúki ella funnið dømi um tað í orðabókum og orðasøvnum ella á netinum. Henda áskoðan fær stuðul bæði frá Mouritsi Mohr Joensen, syni Poul Arna Joensen, og Hermanni Oskarssyni, syni Oskar Hermannsen. Hvørgin teirra sigur seg hava hoyrt orðið *ruðul* brúkt heima við hús⁴. Yrkjararnir hava stutt sagt brúkt sítt yrkjafrælsi (licentia poetica) og gjørt eitt nýtt orð til høvið.

⁴ Upplýsingar frá Mouritsi Mohr Joensen 24. september 2024 og frá Ólavi Waag Høgnesen, sum hefur tað frá Hermanni Oskarssyni 19. november 2024.

Ruðuleiki

Nú koma vit til *ruðuleika* og fara at kanna fyrra lið í hesum orði. Er hann *ruðu-rugu-*, *ruvu-* ella *ruðul-*? Tríggir teir fyrstu stavihættirnir geva framburðin [ʁu:wu]. Umframst hesar fyra finst formurin *ruðurleiki* eisini. Hesir formarnir verða stutt umrøddir niðanfyri.

Fyrst eitt sindur um eftirskoytið *-leiki*. Hetta eftirskoytið verður oftast skoytt upp í lýsingarorð til at gera navnorð við, t.d. *beiskleiki* (*beiskur*), *kærleiki* (*kærur*), *skeivleiki* (*skeivur*), *stuttleiki* (*stuttur*), *trupulleiki* (*trupul*). Nøkur dømi eru um fyrisetingar og hjáorð, eitt nú *fráleiki* og *útleiki*. Tað eru eisini nøkur fá dømi um, at *-leiki* verður skoytt upp í navnorð, t.d. *dýrdleiki*, *guddómsleiki* og *tostleiki*. Her skifta orðini ikki orðaflokk, men fáa kanska eina merkingarsnaring ella annan stíldám⁵. Fyrri liður í *ruðuleika* er helst eitt navnorð, men hvat merkir *ruðu*, og hvussu skal tað stavast?

Formliga kann kvennkynsorðið *ruða* vera fyrri liður í *ruðuleika*, men merkingarlaga hóskar *ruða* ikki, tí sambært Føroyskari orðabók merkir *ruða* 'slatrikelling' (<https://sprotin.fo>). Og tí hóskar tann merkingin illa til eina hurlivasamerking. Tað norrøna orðið *ruð* 'rudding' (Heggstad, Hodnebø og Simensen, 2012) kann neyvan heldur koma upp á tal sum fyrri liður, tí tá skuldu vit væntað eina stovnsamanseting⁶. Og merkingarlaga hóskar *ruð* illa, tí rudding er meira at kalla tað øvuta av *ruðuleika* og *hurlivasa*. Í *Lexicon Færoense* verða *ruðuleiki* og *ruðuvasi* stavað ávikavist *rug-lakki* og *rug-vasi* (við bindistriku millum orðliðirnar). Tað er ógreitt, hvussu *g'*ð skal tulkast. Kunnu ritstjórnarnir hava sett fyrra lið í samband við orðið *rúga*, ið kann tulkast sum ein óskerptur formur av *rúgva* (norrønt *hrúga*)? Tað er rættiliga ósannlíkt, tí eingin slíkur óskerptur formur finst í føroyskum⁷. Kann *ruðu* ganga aftur til tað veikt benda kvennkynsorðið *hrúfa*, sum var til í norrønum við somu merking sum *hrúga* 'rúgva' (Heggstad, Hodnebø og Simensen, 2012)? Tað er neyvan trúligt, tí um *hrúfa* hevði verið til í føroyskum, hevði tað verið stavað *rúva* eftir reglunum. Ein slíkur formur finst ikki í føroyskum. Ein vansi við *rúgu-* og *rúvu-*ástøðinum er eisini, at stovnssjálvljóðið er *ú* og ikki *u* sum í *ruðu*.

Formurin *ruðurleiki* stendur sum leitorð á trimum orðaseðlum í [orðasavninum á Føroyamálsdeildini](#). Hesin formurin hevur ikki fingið innivist í orðabókum, helst tí hann ikki hevur verið hildin at vera rættur. Orðið *ruður* í merkingini 'slatur' gevur onga meaning her. Tí er neyðugt við eini aðrari tulkning. Ein ástøðiligur møguleiki er, at formurin *ruður* kann vera íkomin av samjavnaði við onnur orð við *-ur+leiki*, t.d. *vakurleiki*. Ein annar møguleiki er, at talan kann vera um ljóðfrálíking (*ll > rl*: *ruðulleiki > ruðurleiki*).

⁵ *Guddómsleiki* kann skilmarkast sum 'eginleiki at vera guddómsligur'.

⁶ Norrøna orðabókin hevur stovnsamansetingarnar *ruðkall* 'ruddingarmaður' og *ruð-staðr* 'ruddaður staður'.

⁷ Meira kann lesast um burturfall av *g* og *ð* í Hamre (1944: 39-41).

Sum nevnt omanfyri kann fyrri liður í *ruðuleika* vera orðið *ruðul*, sum vit finna í *Sildavalsinum*, og sum líkist tí íslenska orðinum *ruðull* ‘stór rúgva’ og tí helst er sama orð, sum finst aftur í tí íslenska *ruðulítill* við navnorðinum *ruða* sum fyrri liði (<https://ordsifjar.arnastofnun.is>). *Ruðulítill* hefur helst verið brúkt um rudding (skylt við sagnorðið *ryðja* ‘rudda’), men hefur nú merkingina ‘gagnlítill, ódugnaligur’. Hetta orð verður lýst sum gamalt mál í *Orðsifjabókini*. Í norrønum verður *ruðulítill* lýst soleiðis: ‘klein, dárleg til á rydde omkring seg’ (Heggstad, Hodnebø og Simensen, 2012). Er *ruðul* ella *ruðull* fyrri liður í *ruðuleika*, kann tað sipa til eina stóra rúgvu av óruddi, sum hefur hópað seg upp og liggur hurlað saman. Um tað er rætt, at *ruðul* er fyrri liður, skal *ruðuleiki* sjálvandi hava tvey *l* og stavast *ruðulleiki*.

Vit hoyra ikki, um *ruðuleiki* skal hava eitt ella tvey *l*, líka so lítið sum vit hoyra, at t.d. *trupulleiki* skal hava tvey *l*, og tí ivast summi fólk í, hvussu *ruðuleiki* skal stavast. Í tekstasøvnunum, *Teldni* og *Korp*, eru nógv dømi um, at *ruðuleiki* verður stavað við tveimum *l*um. Ein lítill akustisk máting av fyra orðum við ávikavist einum, tveimum og trimum *l*um vísti, at *l*-parturin hevði ta longstu miðallongdina (114 millisekund) í tí orðinum, sum verður skrivað við trimum *l*um, meðan hini trý orðini høvdu eina miðallongd av *l*unum upp á 58-74 millisekund. Men munirnir eru so smáir, at oyrað ikki megnar at fanga teir. Orðini, sum vórðu kannað, vóru *øgiligur* (eitt *l*), *ruðuleiki* (eitt *l*), *trupulleiki* (tvey *l*) og *fjallamb* (trý *l*)⁸.

Her kann viðmerkjast, at føroysk stavseting byggir á tað sonevnda økonomiprinsippið, sum merkir, at ikki verða fleiri stavir brúktir enn neyðugt fyri at fáa tann rætta framburðin. Eitt dømi um økonomiprinsippið er, tá ið vit í føroyskum skriva *floks* og ikki *flokks* (sbr. *flokkur* við tveimum *k*um) og *kendi* í staðin fyri *kenndi* (sbr. *kenna* við tveimum *n*um). Men tá ið talan er um samansett orð, verður økonomiprinsippið ikki brúkt. Hinvegin byggir stavsetingin tá heldur á orðaupprunan, og tí verður t.d. *fjallamb* skrivað við trimum *l*um.

Sagnorðini *ryðja* og *hrynja*

Her verður eitt slank gjørt til sagnorðini *ryðja* og *hrynja*. Sambært Magnússon (1989) er sagnorðið *ryðja* ‘rudda, beina burtur’ skylt við *ruðull*, og tað er orsøkin til, at sagnorðið verður tikið við her. *Ryðja* finst í føroyskum og kann merkja

⁸ Kanningin varð gjørd á Máltøkniðiplinum á Føroyamálsdeildini til hesa greinina. Luttakararnir vóru bara triggir, og tí má kanningin takast við stórum fyrivarni. Tøkk til Iben Nyholm Debess, Una Johannesen og Bjarna Steintún fyri hesa kanningina. Ein vansi við orðinum *trupulleiki* var, at tað ofta verður framborið uttan tað seinna *u*’ið (og verður tá úttalað *trupleiki*), so skiftið verður beint frá *p* til *l*. Hetta ger, at tær fonologisku umstøðurnar ikki eru við sjálvljóði báðumegin *l*, so tað er kanska ikki heilt sambæriligt við hini orðini. Orðið *fjallamb* hefur sum tað einasta bara eitt stavilsí í fyrri liði, og við tí fylgir meira herðing, sum helst ávirkar longdina av *l*. Við hesum er ringt at siga, hvørt tað er tal av *l*um ella øðrvísi herðingarmynstur, sum ávirkar longdina av *l*. Øll hesi fyrivarni mugu takast við. Stundir góvust ikki til eina størri kanning.

‘rudda’, men kann eisini merkja ‘bólta omaneftir úr fjalli ella bergi’. Omanlopsmerkingin er ikki til í íslenskum, sí *ryðja* í Islex-orðabókini (<https://islex.arnastofnun.is/dk/ord/33892>). Henda merking finst heldur ikki í norrønum (<https://onp.ku.dk/onp/onp.php?o65726>). Tað áhugaverda við hesum orði er tí, at talan helst er um eina yngri merking í føroyskum, sum í roynd og veru er øvut av fyrstu merking, ‘rudda’. Orsøkin til, at *ryðja* hevur fingið hesa ‘bólbandi’ merkingina, kann vera, at tá ið tað ryður oman úr fjallasíðu ella bergi, verður lendið niðanfyri dálkað ella óruddað við gróti og eyri, og tí er neyðugt at rudda lendið aftanáaftur. Merkingin kann sostatt hava flutt seg frá rudding av lendi eftir omanlop til sjálva rørsluna í omanlopinum, sum síðani er orsök til óruddið og til ruddingina. Hetta minnir nakað um tað, sum nevnt varð omanfyri, at *ruðull* bæði kann sipa til gerðina við ruddingini (sjálva ruddingina) og til úrslitið av henni (sum kann vera ein rúgva av óruddi, sum er sópað saman).

Tá ið grót og eyrir eru rudd oman úr fjalli, liggur alt hurlað saman í eini stórarí rúgvu. Vit kunnu bara ímynda okkum standin umborð á sildabátinum, tá ið hann verður samanborin við eitt omanlop. Har liggur alt hurl um burl: tunnur, sild, gørn og mitt í øllum rokanum eru vælhýrdir menn av ymsum tjóðskapi, sum dansa, syngja og spæla upp á harmoniku alt í senn.

Ein onnur tulking av *ryðja* við omanlopsmerking kann vera, at tvey sagnorð eru komin í bland, nevniliga orðini *ryðja* og *hrynja*. Orðið *hrynja* finst ikki í nútíðarføroyskum, men er til í norrønum og íslenskum, og í nýnorskum finst tað í sniðinum *rynje* og *rynja* (Magnússon 1989: 382; <https://ordbok-ene.no/nnno/bm,nn/rynje>) og má tí roknað sum eitt gamalt orð, sum eisini kann hava verið til í gomlum føroyskum. *Hrynja* merkir: ‘*rapla, ryðja, leypa*’, og á danskum: ‘*styrte sammen, styrte ned, falde sammen, falde ned*’ (<https://islex.arnastofnun.is/dk/ord/21182>). Henda merkingin av *hrynja* líkist nógv omanlopsmerkingini í tí føroyska orðinum *ryðja*. Tí er tað ikki óhugsandi, at *ryðja* kann hava fingið merkingina av *hrynja* upp í seg, og tað kann vera orsøkin til, at *ryðja* hevur tvær so ólíkar merkingar sum ‘rudda’ og ‘rapla’. Blandið kann vera íkomið av tí, at navnhættirnir *ryðja* og *hrynja* líkjast nógv, serliga eftir at *h*’ið í *hrynja* er fallið burtur í føroyskum⁹. Ikki bara navnhættirnir *ryðja* og *rynja* líkjast, tí eisini tátíðarformarnir líkjast: *ruddi* av *ryðja* og *rundi* av *rynja*. Hesir formarnir kunnu hava skundað undir gongdina við samanblanding.

Samanumtøka

Merkingin av orðinum *ruðul* í *Sildavalsinum* er ‘ruðuleiki, hurlivasi’. Sum ósamansett er orðið neyvan gamalt í føroyskum, tí tað finst hvørki í føroyskum orðabókum ella føroyskum keldum annars, burtursæð frá *Sildavalsinum*. Í íslenskum finst orðið *ruðull* ‘stór rúgva’, sum uttan iva hevur sama søguliga uppruna sum tað føroyska *ruðul* í samansetingini *ruðuleiki*. Men av tí at *ruðull*

⁹ Burturfall av *h* framman fyri *r* síggja vit longu í teimum elstu føroysku keldunum (Hamre 1944: 50).

ikki er eitt livandi orð í nútíðar íslenskum, er það ósannlíkt, at yrkjararnir hava lænt henda orðaformin úr íslenskum og sett hann inn í *Sildavalsin* í 1950'unum. Trúligari er, at það føroyska *ruðul* er ein heimagjörður stytur formur av *ruðuleika*.

Her verður tann tilgiting sett fram, at *ruðul* er eitt orð, sum yrkjararnir sjálvir hava gjørt burtur úr *ruðuleika*, tá ið teir stóðu í tí støðu at skula finna eitt orð, sum passaði til rytmana og huglagið í *Sildavalsinum*. Hinvegin kemur það greitt til sjóndar, at *ruðul* og *ruðull* líkjast merkingarlíga, tí það føroyska *ruðul* 'hurlivasi' kann vísa seg sum ein stór rúgva, og at íslenska *ruðull* 'stór rúgva' kann vísa seg sum hurlivasi. Um *ruðul* og *ruðull* hava sama uppruna, skuldi *ruðuleiki* verið stavað *ruðulleiki*. Henda tulking hóskar bæði innihaldslíga og bygnaðarlíga, tí summi orð við *-leiki* sum seinna liði kunnu hava navnorð sum fyrra lið.

Stavsetingin við *g* (*rug-lakki*, *rug-vasi*) er neyvan eftirfarandi. Ein møguleiki kundi verið ein óskerptur formur, *rúga* 'rúgva' (norrønt *hrúga*), men ein slíkur formur er ikki til í føroyskum; eisini gevur stovnssjálvljóðið *ú* avbjóðingar. Tann sama grundgevingin kann brúkast til at vraka møguleikan við *v* (*ruvu*), norrønt *hrúfa* 'rúgva', tí eitt føroyskt orð sum *rúva* er ikki til, og stovnssjálvljóðið *ú* gevur eisini trupulleikar. Tí er það mangt, sum bendir á, at fyrri liður í *ruðuleika* helst er *ruðul* (*ruðul+leiki*), og at það tí eigur at hava tvey *l*.

Merkingarvíðkanin av *ryðja* frá 'rudda' til 'bólta' kann vera hend á tann hátt, at tá ið ruddað verður, verður óruddið savnað saman, og tá ið grót bóltað oman úr fjøllunum, verður það flutt oman eftir fjallasíðuni og savnast saman niðri á sløttum. Tað kann eisini vera, at *ryðja* hevur fingið sína omanlopsmerking frá *hrynja*, av tí at orðini eru komin í bland.

Bókmentir

- Blöndal, Sigfús. 1920-1924. Íslensk-dönsk orðabók. Islandsk-dansk ordbog. Reykjavík.
- Bókmáls- og nýnorskorðabókin <https://ordbokene.no>
- Grundtvig, Svend og Jørgen Bloch. 1877-1888. Lexicon Færoense. Óprentað.
- Hammershaimb, V. U. 1891. Færøsk anthologi II. Ordsamling og register. S. L. Møllers Bogtrykkeri (Møller & Thomsen). Keypmannahavn.
- Hamre, Håkon. 1944. Færøymålet i tiden 1584-1750. I kommisjon hos Jacob Dybwad. Oslo.
- Hansen, Zakaris Svabo og Joensen, Hans. 2010. Føroysk-donsk orðabók. Færøsk-dansk ordbog. Orðabókagrunnurin. Tórshavn. <https://sprotin.fo/>
- Heggstad, Leiv, Hødnebo, Finn og Simensen, Erik. 2012. Norrøn ordbok. 5. útg. av Gamalnorsk ordbok ved Hægtad og Torp. Det Norske Samlaget. Oslo.
- Islex. Úlfarsdóttir, Þórdís (ritstj.). Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Reykjavík. <https://islex.arnastofnun.is>
- Jacobsen, M. A. og Matras, Chr. 1927-1928. Færøsk-dansk ordbog. Føroysk-donsk orðabók. Felagið Varðin. Tórshavn. J. H. Schultz forlag A/S. Keypmannahavn.
- Jacobsen, M. A. og Matras, Chr. 1961. Føroysk-donsk orðabók. Færøsk-dansk ordbog. Føroya Fróðskaparfelag. Tórshavn.
- Jakobsen, Jakob. 1921. Etymologisk ordbog over det norrøne sprog på Shetland. København. S. L. Møllers bogtrykkeri.
- Magnússon, Ásgeir Blöndal. 1989. Íslensk orðsifjabók. Orðabók Háskólans. Mál og menning. Reykjavík. <https://ordsifjar.arnastofnun.is>
- Ordbog over det norrøne prosasprog. <https://onp.ku.dk/onp/onp.php?o65726>
- Poulsen, Jóhan Hendrik Winther, Simonsen, Marjun, Jacobsen, Jógvan í Lon, Johansen, Anfinnur og Hansen, Zakaris Svabo. 1998. Føroysk orðabók. Orðabókagrunnurin. Tórshavn. <https://sprotin.fo/>
- Svabo, Jens Chr. 1966. Dictionarium Færoense. Færøsk-dansk-latinsk ordbog. Udgivet efter håndskrifterne af Chr. Matras. Munksgaard. Keypmannahavn.

Teldutøkir tekstir:

- Bókmáls- og nýnorskorðabókin <https://ordbokene.no>
- Føroysk orðabók <https://sprotin.fo/>
- Islex <https://islex.arnastofnun.is>
- Íslensk orðsifjabók <https://ordsifjar.arnastofnun.is>
- Íslenskar orðabøkur <https://málið.is/leit/ruðull>

Ordbog over det norrøne prosasprog <https://onp.ku.dk/onp/onp.php?o65726>

Ritmálssavnið Orðabókar Háskólans <https://ritmalssafn.arnastofnun.is>

Seðlasavnið á Føroyamálsdeildini <https://www.setur.fo/fo/setrid/almennar-taenastur-og-grunnar/soevn/talgildu-soevnini/ordasedlasavn>

Tekstasavnið Korp http://gtweb.uit.no/f_korp/?mode=fao#?lang=nb

Tekstasavnið Teldni www.teldni.fo/tekstasavn

Teldutøk tíðarrit <https://apps.infomedia.dk/avisportal/da/fao>

Hesi fólkinu skulu hava tøkk fyri hjálp:

Birita Dal-Christiansen, vísindaligt hjálparfólk, Føroyamálsdeildin, Fróðskaparsetur Føroya (14. apríl 2025).

Bjarni Steintún, vísindaligt hjálparfólk, Føroyamálsdeildin, Fróðskaparsetur Føroya (11. juni 2024).

Halldóra Jónsdóttir, orðabókaritstjóri, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, Háskóli Íslands (24. juni 2024).

Iben Nyholm Debess, ph.d.-vísindastarvsfólk og samskipari á Máltøknideplinum, Føroyamálsdeildin, Fróðskaparsetur Føroya (11. juni 2024).

Jóhannes Bjarni Sigtryggsson, rannsóknardosentur, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, Háskóli Íslands (8. august 2024).

Mourits Mohr Joensen, sonur Poul Arna Joensen (24. september 2024).

Ólavur Waag Høgnesen, samfelagsfrøðingur og BA í lögfrøði (19. november 2024).

Svavar Sigmundsson, fyrrv. fyrstøðumaður á Örnefnastofnun Íslands (5. juni 2024).

Tórður Johannesarson, miðnámskúlalærari (11. oktober 2024).

Uni Johannesen, verkætlanarsett hjálparfólk á Máltøknideplinum (11. juni 2024).

Tøkk til javnlíkametanar fyri góðar og gagnligar viðmerkingar.